

“EEN MENSCHENLEVEN VOOR EEN KONIJNTJE”

De Belgische Werkliedenpartij en de politiek van de jacht,
1894-1936

- Dieter Bruneel -

Onder het hoofdredacteurschap van Gust Balthazar was de *Groote reportage* uitgegroeid tot een vaste rubriek binnen het socialistische dagblad *Vooruit*. Op het einde van 1934 publiceerde *Vooruit* in die reeks een zesdelige reportage *Bij de pensjagers uit de streek van Beernem*. Onderzoeksjournalist van dienst was het vaste redactielid Joris (Georges) Hamers (1906-1956)¹. De reportage van Hamers werd gevolgd door een bijdrage van de hoofdredacteur in de aanloop naar de *Abstimmungskampf* in het Saarland begin 1935. Vanuit een hedendaags perspectief lijken beide onderwerpen qua journalistieke relevantie in schril contrast met elkaar te staan. De actualiteitswaarde van Hamers' reportage werd evenwel op drieste wijze aangetoond tijdens de publicatieperiode van de reeks².

“Te lang werd de landbouwbevolking getergd door ongezonde pacht- en jachtwetten. Maar het is niet met slaan en schieten dat er verandering komen zal. Neen, het eenige wat er het gevolg kan van zijn, is dat nog eenige menschenlevens te meer te loor gaan en families in rouw worden gedompeld. Daarom zeggen we het eens te meer tot de bevolking van den buiten: staak het pensen! Riskeer uw leven niet nutteloos!” (Joris Hamers, in *Vooruit*, 6 december 1934)

In de nacht van zaterdag 1 op zondag 2 december 1934 was in “den guerilla-oorlog der pensjacht”³ immers opnieuw een slachtoffer gevallen. De betreurde was ene Triphon Simoens, jachtwachter in Machelen-bij-Deinze. Een nachtelijk treffen met wildstropers was hem fataal geworden. Volgens Hamers illustreerde de gebeurtenis “een der primitiefste uitingen van klassenstrijd, die ons uit den feodalen tijd zijn overgebleven”⁴. Binnen de historiografie wordt het thema van de jacht quasi exclusief geassocieerd met het *ancien régime* en toen gebruikelijke elitaire praktijken. Dit enge perspectief laat de bredere sociale inbedding van het jachtgebeuren onderbelicht. De verankering van de jachtpraktijk binnen verschuivende machts- en eigendomsverhoudingen maakte dat het thema ook tijdens de hele 19de en eerste helft van de 20ste eeuw onderwerp bleef van politieke strijd. In de Kamerzitting van 12 april 1935 stelde het daensistische kamerlid Karel Van

Opdenbosch – die bij de wetgevende verkiezingen van 27 november 1932 verkozen was op de Aalsterse Vlaams-nationale lijst maar in 1933 niet meestapte in het Vlaams Nationaal Verbond van Staf De Clercq – aan August de Schrijver, katholiek minister van Landbouw binnen de regering Van Zeeland I, de retorische vraag of “de heer minister het niet meer dan tijd vindt dat er een einde kome aan de vreeselijke jachtdrama’s die maar al te dikwijls de gemoederen schokken, in opstand brengen? Zijn al de hazen, de patrijzen, de fezanten, de wilde konijnen die er zijn in het land één menschenleven waard?”⁵.

In dit artikel wordt de *Vooruit*-reeks aangegrepen om stil te staan bij de positionering van de Belgische Werkliedenpartij (BWP) op het strijdtoneel van de jacht tijdens de periode 1894-1936, tussen de aanloop naar de eerste verkiezingen met algemeen meervoudig stemrecht voor mannen en de aanzienlijke strafvermindering (contraventionalisering) die mogelijk werd gemaakt bij de berechting van jachtmisdrijven onder BWP-justitieminister Eugène Soudan⁶. Aanvankelijk profileerde de partij zich als progressieve sociale beweging, om vervolgens tussen 1894 en het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog te groeien in haar positie als parlementaire oppositiepartij. Tijdens het interbellum ontpopte de partij zich bijkomend als prille beleidspartij. De keuze voor de BWP is ingegeven door een expliciete dialoog die in deze bijdrage wordt aange-

1. Zie G[ASTON] CR[OMMEN], “Vooruit’s redactie zwaar getroffen ; Georges Hamers overleden”, in *Vooruit*, 9 oktober 1954. 2. Het eerste deel werd op 29 november 1934 gepubliceerd. Daarna volgden vijf afleveringen in de nummers van 1, 2, 4, 5 en 6 december 1934. 3. *Vooruit*, 6 december 1934. 4. *Idem*. 5. KAREL VAN OPDENBOSCH, APC (*Annales Parlementaires, Chambre des représentants*), 1934-1935, 12 april 1935, p. 1003. 6. Contraventionalisering is het op politieel niveau (dat volgens de wetgever bevoegd is voor de overtredingen, *les contraventions*) berechten van wanbedrijven, dat type misdrijven dat volgens de wetgever op correctioneel niveau berecht dient te worden.

gaan met een artikel dat begin jaren 1970 in de eerste jaargangen van BTNG/RBHC werd gepubliceerd⁷. Jan Craeybeckx' *De agrarische depressie van het einde der 19de eeuw en de politieke strijd om de boeren* werd nog duidelijk geconcipieerd vanuit een eerder klassieke historiografische benadering eigen aan de toenmalige politieke geschiedenis. Binnen die benadering heeft Craeybeckx het thema van de jacht niet uitgediept. Vanuit een sociaal-historisch perspectief worden enkele van zijn conclusies hier na ruim vier decennia in een ander licht geplaatst.

Een analyse van besluitvorming omtrent jachtrecht stelt de sociaal-politieke verhoudingen scherp en biedt nieuwe mogelijkheden voor verder onderzoek waarin niet enkel de strijd om de boeren aan bod komt, maar ook de bredere sociaal-politieke context waarbinnen het strijdtoneel van de jacht zich situeerde. Hierbij kan de handelingsbekwaamheid ('agency') van de diverse sociale groepen binnen de plattelandsbevolking nog meer naar voren gehaald worden. De concrete operationalisering van dit onderzoeksperspectief gaat echter een stap verder dan dit (her)oriënterende artikel waarin allereerst de historische relevantie van het thema van de jacht benadrukt wordt door een bijstelling van Craeybeckx visie op 'de strijd om de boeren'. Aan de hand van dit thema kan immers een vernieuwende bijdrage geleverd worden aan de studie van sociale machts- en eigendomsverhoudingen tijdens een tijdsbestek dat getekend werd door bredere processen van democratisering

en sociale emancipatie. Vooral nog komen de diverse sociale groepen binnen de plattelandsbevolking ook in dit artikel niet zelf aan het woord. Er wordt evenwel een onderzoeksperspectief geopend waarin die historische actoren niet a priori monddood gemaakt worden, maar integendeel volwaardig deel uitmaken van de analyse.

In zijn tweedelige standaardbijdrage over de verhouding tussen de BWP en de plattelandsbevolking had wijlen Jan Craeybeckx (1923-2011) het over "het gehate jachtrecht" als een 'mineur, maar niettemin bij de propaganda vaak geciteerd punt'⁸. Craeybeckx besloot zijn bijdrage met de opmerking dat "de boeren hun lot lijdzaam [ondergingen] in de jaren van de grote landbouwdepressie"⁹. Over de socialistische propaganda op het platteland vormde Craeybeckx een al even duidelijke opinie: "Bij ontstentenis van lieden die zich openlijk durfden gedragen als militanten, kon de propaganda echter geen permanent karakter hebben als in de stad. Duurzame resultaten konden alleen behaald worden bij personen die leefden in de marge van de dorpsgemeenschap, waar zij zich als stropers bijzonder benadeeld voelden door de wetten op de jacht, die overigens door de socialisten fel gehemeld werden en een punt in het programma van Quaregnon vormden"¹⁰. Craeybeckx plaatste 'de jacht' resoluut in de marge, hoewel Hamers in zijn reportage uit 1934 nog kon optekenen dat een wildstroker hem verklaarde dat "langs sommige kanten 70, 80 procent der landbouwerbevolking

7. JAN CRAEYBECKX, "De agrarische depressie van het einde der 19de eeuw en de politieke strijd om de boeren", in *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, nr. 1-2, 1973, p. 191-230 (deel 1) en nr. 1-2, 1974, p. 181-225 (deel 2). 8. ID., "De agrarische depressie van het einde der 19de eeuw en de politieke strijd om de boeren (2de deel)", in *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, nr. 1-2, 1974, p. 212. 9. *Idem*, p. 224. 10. *Idem*, p. 216.

stroopt”¹¹. Om de ‘lijdzzaamheid’ van de plattelandsbevolking te nuanceren, plaatsen we de politieke geschiedenis waaraan Craeybeckx’ artikel bijdroeg in een sociaalhistorisch licht. In functie van de dialoog die met de voornoemde auteur aangegaan wordt, werken we eveneens op basis van vergelijkbaar gepubliceerd bronnenmateriaal (nl. kranten en de verslagen van de Kamerdebatten). Hoewel de focus in de lijn van Craeybeckx op de BWP wordt gelegd, blijven ook de andere politieke formaties niet onvermeld. Naast de Katholieke Partij en de Boerenbond komen ook de liberale partijen, de Christene Volkspartij en de Frontpartij aan bod. Terwijl de sociale kwestie tot nog toe voornamelijk werd geanalyseerd binnen een stedelijke kader, kan het ‘strijd-toneel van de jacht’ gelieerd worden aan de uitwerking van die problematiek op het platteland. Op die manier worden de conflicten op het vlak van de jacht ingebed in een bredere sociaalpolitieke context die niet gereduceerd kan worden tot louter de frictie tussen jagers en wildstropers, maar betrekking heeft op verschuivende tolerantiedrempels in het kader van wijzigende sociale verhoudingen tussen (land)eigenaars, (land)arbeiders en pachters.

In dit artikel wordt hoofdzakelijk gefocust op de jacht op kleinwild (en dan vooral konijnen), omwille van de centrale positie van die jachtpraktijk binnen de gespannen sociale

eigendomsverhoudingen en de bijhorende materialisering van sociale tegenstellingen tijdens het beschouwde tijdsbestek. De herintroductie van het konijn in Noordwest-Europa situeert zich vermoedelijk in de loop van de 13de eeuw, toen in duinen en warandes kunstmatig konijnen werden uitgezet vanuit hoofdzakelijk culinair-religieuze overwegingen (bijvoorbeeld de Westduinen-warande van de abdij Ter Duinen te Koksijde)¹². Door de hoge reproductieve capaciteit van het konijn kon de populatie op korte termijn exploderen, en ernstige schade toebrengen aan de oogsten. In zijn *Des conflits entre chasseurs, fermiers et propriétaires* uit 1865 – dat voor een groot deel aan het konijn gewijd was – gaf de Naamse advocaat Ferdinand Gislain bijvoorbeeld mee dat “*tout récemment des savants auxquels les problèmes de mathématiques transcendantes sont familiers ont calculé qu’un seul couple de ces animaux, dans l’espace de 4 ans obtiendrait une postérité de 1 million 274 mille 840 lapins*”¹³. Omgekeerd leidde dit ook meermaals tot overbejaging (vaak in de vorm van ‘ongediertebestrijding’¹⁴) en vooral stroperij-druk. Dit was bijvoorbeeld het geval vanaf de tweede helft van de 18de eeuw. Onder invloed van het fysiocratische gedachtegoed bood de (Frans-)revolutionaire jachtwetgeving relatief veel ruimte voor dergelijke ‘populaire bejaging’ in de vorm van oogstbescherming. In de loop van de 19de eeuw, met de aanscher-

11. *Vooruit*, 1 december 1934. 12. Nadat het verspreidingsareaal van het konijn sinds de laatste ijstijd was teruggedrongen tot Zuidwest-Europa, zie: GUIDO TACK, PAUL VAN DEN BREMT & MARTIN HERMY, *Bossen van Vlaanderen. Een historische ecologie*, Leuven, 1993, p. 167-170. PETRA VAN DAM, “De rol van de warande. Geschiedenis van de inburgering van het konijn”, in *Jaarboek Ecologische Geschiedenis 2000*, 5 (2002), p. 59-84. Voor de intrigerende geschiedenis van het konijn, zie: JOHN SHEAIL, *Rabbits and their history*, Newton Abbot, 1972. 13. FERDINAND GISLAIN, *Des conflits entre chasseurs, fermiers et propriétaires*, Namen, 1865, p. 8-9. 14. MATTHEW CRAGOE & BRIONY McDONAGH, “Parliamentary enclosure, vermin and the cultural life of English parishes, 1750-1850”, in *Continuity and change*, nr. 1, 28 (2013), p. 27-50.

IN HET FEODALE VLAANDEREN

IN ONS BLAD VAN DONDERDAG 29 NOVEMBER
VANGEN WE AAN MET DE AFKONDIGING VAN
EEN NIEUWE GROOTE REPORTAGE

**Een menschenleven
voor een konijntje**

door
Joris Hamers

Deze reportage brengt het sensationeel relaas van enkele
spannende tochten, die onze redakteur heeft meegemaakt met
de pensjagers uit de streek van Beernem.

Vooruit, 27 november 1934, afbeelding ter aankondiging van Hamers' reportage. (Amsab-ISC)

ping van de jachtwetgeving in 1846, 1873 en 1882, werd die bejagings- en stroperijdruk echter steeds sterker teruggedrongen. Aan het einde van de 19de eeuw was de konijnenstand dan ook opnieuw gevoelig toegenomen, wat deel vormt van de context waarbinnen de spanningen die centraal staan in dit artikel zich situeren¹⁵.

I. De negentiende-eeuwse jachtwetgeving als politiek strijdtoneel

De jachtpraktijk en -wetgeving verkeerden doorheen de 19de eeuw in woelige wateren. Nadat *le régime féodal* bij decreet van 4-12 augustus 1789 was afgeschaft, was het jachtrecht niet langer een exclusief adellijk privilege¹⁶. Voortaan was het jachtrecht inherent verbonden aan het eigendomsrecht. Dit neemt niet weg dat het recht op het jagen al gauw aan verdere beperkingen werd onderworpen, niet het minst door het jachtdecreet

van 28-30 april 1790 en het decreet op de wapendracht van 4 mei 1812¹⁷. Ondanks deze beperkingen bleef het jachtdecreet van 1790 de meest 'progressieve' jachtwetgeving die het Belgische koninkrijk tijdens de gehele 19de eeuw kende¹⁸. Het decreet had kracht van wet in de Belgische ruimte vanaf de inlijving van de Zuidelijke Nederlanden binnen de Franse republiek in 1795 tot aan de eerste Belgische jachtwet van 26 februari 1846. Tijdens het Koninkrijk der Nederlanden bleef de Franse wetgeving immers in voege binnen het overgrote deel van de Belgische ruimte, dit in tegenstelling tot de noordelijke provincies van het Verenigd Koninkrijk waar de jachtwet van 11 juli 1814 een restauratie van het oude jachtregime inhield¹⁹.

Doorheen de gehele negentiende eeuw stond de verwijzing naar de revolutionaire periode centraal binnen de debatten over de jachtwetgeving. Kritische stemmen grepen naar het Franse jachtdecreet van 1790 om de exclu-

15. Cf. JOHN MARTIN, "The wild rabbit: plague, polices and pestilence in England and Wales, 1931-1955", in *Agricultural history review*, nr. 2, 58 (2010), p. 255-276. Voor een boeiende studie over het Engelse wildbestand tijdens de hier bestudeerde periode, zie: TOM WILLIAMSON, *An environmental history of wildlife in England, 1650-1950*, Londen, 2014. 16. De Franse historicus Philippe Cadet wijst echter op de noodzaak voor meer nuance wanneer het jachtregime van de 'oude tijd' tegenover het 'moderne' jachtregime wordt afgezet: "*la chasse d'Ancien Régime exclusivement réservée aux nobles est un mythe, entretenu par les révolutionnaires de 1791*". PHILIPPE CADET, *La Chasse sur le littoral de la frontière belge à la baie de Somme. 1713-1914*, Arras, 2005, p. 33. Ook in de Zuidelijke Nederlanden kan allerminst over een éénduidig en monolithisch jachtregime gesproken worden tijdens het ancien régime (contacteer de auteur voor literatuur daaromtrent). 17. PIERRE-ALAIN TALLIER, *Forêts et propriétaires forestiers en Belgique de la fin du XVIIIe siècle à 1914*, Brussel, 2004, p. 301-302. Zie ook: CHRISTIAN ESTÈVE, "Les transformations de la chasse en France: l'exemple de la Révolution", in *Revue d'histoire moderne et contemporaine*, nr. 2, 1998 (45), p. 404-424. 18. In de zin dat de toegang tot de jachtpraktijk minst strikt werd afgeschermd (vooral de 'populaire jacht' in de vorm van de oogstbescherming en ongediertebestrijding die binnen het fysiocratisch gedachtegoed van die tijd voldoende ruimte kreeg). Zie voor een Engelse context (Northamptonshire): MATTHEW CRAIGOE & BRIONY McDONAGH, "Parliamentary enclosure, vermin and the cultural life of English parishes, 1750-1850", in *Continuity and Change*, 1, 2013 (28), p. 27-50. 19. CHARLES GHISLAIN DELARUELLE, *Code de chasse*, Oudenaarde, 1847, p. 85-122.

siviteit van de jacht aan de kaak te stellen²⁰. Anderen verdedigden de beperking van het jachtrecht²¹ met het argument dat de revolutionaire wetgeving voorbijgestreefd was omdat het behoud van de wildpopulatie en vooral ook de openbare orde in het gedrang kwamen door een te vrije jachtwetgeving. In navolging van de Franse jachtwet van 1844 nam de Belgische wetgever initiatieven om de relatieve vrijheid van de jacht in te perken, wat resulteerde in de eerste ‘Belgische’ jachtwet van 26 februari 1846. In Frankrijk was een drukingsgroep ter beperking van de jachtvrijheid gegroeid in de schoot van de in 1836 opgerichte *Journal des chasseurs*, met figuren als Léon Bertrand en Elzéar Blaze als voornaamste protagonisten²².

De eerder vermelde Naamse advocaat Ferdinand Gislain zette de Belgische jachtwet uit 1846 scherp af tegen het revolutionaire decreet van 1790, in het voordeel van dat laatste:

“Le régime de 90 [met jachtdecreet van 1790] en identifiant la chasse avec le sol accordait la main-haute à l’agriculture. (...) La loi de 1846 a pris le contrepied de toutes ces dispositions, elle donne la préférence et la suprématie au droit de chasse, sur l’agriculture. (...) Il est clair que beaucoup de petits propriétaires

sont pour ainsi dire expropriés de leur droit de chasse au profit des grands propriétaires et des chasseurs conservateurs, et que le gibier est nourri au préjudice des premiers, pour le plaisir et l’avantage des seconds”²³.

Dit neemt niet weg dat er in de jachtwet van 1846 nog steeds een relatief evenwicht werd gevonden tussen de belangen van de jagers en de landbouwers. In bijzonder de bepaling over de dubbele terugbetaling van wildschade gold als compensatie voor de restrictievere bepalingen over de jachtvrijheid van de directe landuitbaters. Katholiek volksvertegenwoordiger Barthélémy de Theux de Meylandt – die als premier tussen eind maart 1846 en midden augustus 1847 mee verantwoordelijk was voor de implementatie van de wet – had het amendement over de dubbele terugbetaling van de schade aan veldvruchten in de Kamerzitting van 7 februari 1846 naar voren geschoven, met het doel om de getroffen landgebruiker toe te laten een proces tegen de eigenaar (of jachtrechthebbende) aan te gaan²⁴. De toegang tot de (burgerlijke) rechtspraak voor de landgebruiker was in de praktijk echter niet zo vanzelfsprekend, zoals in het vervolg van dit artikel zal aangetoond worden. Niet toevallig vormde juridische bijstand één van de centrale diensten binnen het

20. Zie de hevige kritiek op de beperking van de jachtvrijheid in de ontwerp teksten van de wet van 1846 door de liberale volksvertegenwoordiger ADELSON CASTIAU: APC, 21 januari 1846, p. 453-456. 21. Tot de ‘Belgische’ jachtwet van 1846 werd hoofdzakelijk opgetreden tegen jagen buiten het jachtseizoen of zonder geldige vergunning van wapendracht; vanaf de wet van 26 februari 1846 werd doeltreffender opgetreden tegen de ‘populaire’ jachtpraktijk aan de hand van wildstroppen en allerhande andere tuigen om wild te doden. Dit had ingrijpende gevolgen voor de oogstbescherming (tegen ‘ongedierte’) en leidde tot ongenoegen bij de plattelandsbevolking. Over de variabele ‘definitie’ van ongedierte en impact op het wildbestand, zie: ROGER LOVEGROVE, *Silent fields: the long decline of a nation’s wildlife*, Oxford, 2007, 416 p. 22. PHILIPPE CADET, *La Chasse sur le littoral ...*, p. 125. 23. FERDINAND GISLAIN, *Des conflits entre chasseurs, fermiers et propriétaires*, Namen, 1865, p. 38-40. 24. *Pasinomie*, 1846, p. 115.

agrarisch syndicalisme dat groeide vanaf de laatste decennia van de 19de eeuw²⁵.

Vooraf doorheen het laatste kwart van de negentiende eeuw tekende zich een opmerkelijke verscherping af van het vervolgingsbeleid inzake wildstropen. De aanpassingen aan de jachtwet van 1846 op 29 maart 1873²⁶ en de nieuwe jachtwet van 28 februari 1882 boden een handzaam kader om de repressie verder uit te bouwen. Op dit strenger optreden tegen wilddieven werd reeds vanaf de jaren 1860 aangestuurd door pressiegroepen die specifiek tot dat doel waren opgericht²⁷. Deze drukkingsgroepen kunnen niet als louter jagersverenigingen beschreven worden. Hun doelstellingen waren uitdrukkelijk om enerzijds een strenger wetgevend kader en vervolgingsbeleid te bekomen. Anderzijds waren ze er ook op gericht eigenhandig de repressie van wildstropen te versterken, onder meer door vanuit een gemeenschappelijke kas premies uit te reiken aan ijverige jacht- en veldwachters.

De nieuwe wetgevende initiatieven reflecteerden het gespannen sociale klimaat als resul-

taat van een groeiende *moral panic* omtrent wildstropen doorheen de voorgaande decennia²⁸. In de Kamerzitting van 10 december 1880 bracht de liberale rapporteur Ferdinand de Macar verslag uit over het wetsontwerp dat uiteindelijk leidde tot de jachtwet van 1882, waarbij hij wildstropen omschreef als een "belangrijke bron van criminaliteit": "*L'ouvrier agricole, l'artisan, le petit fermier, qui se livrent à la chasse illicite, prennent des habitudes d'oisiveté et se dégoûtent du travail. Ils se révoltent contre les représentants de la loi, prennent petit à petit l'habitude de délinquer et deviennent bien des fois de grands criminels*"²⁹. Onder meer Charles van der Brugge, de burgemeester van de West-Vlaamse gemeente Wingene die tijdens de jaren 1870 bestuurslid was van de Oost-Vlaamse vereniging ter beteugeling van wildstropen, was in 1875 slachtoffer geworden van een treffen met wildstropers: de baron overleefde het niet. Alexandre Cruyt, katholiek volksvertegenwoordiger voor het arrondissement Gent, haalde de zaak aan in de kamerbijeenkomst van 24 juni 1875. Volgens Cruyt ging er toen geen week voorbij zonder dat een dergelijke zaak zich voordeed, die meestal ongestraft

25. Zie LEFURET, *Cinquante années de politique agricole*, Bruxelles, 1936, p. 89; over de activiteit van 'les Unions professionnelles agricoles' tijdens het interbellum: "*Les UPA possèdent un service juridique qui prit des initiatives intéressantes en matière de chasse et défendit efficacement certains de ses affiliés devant divers tribunaux*". 26. Met de aanpassing in 1873 aan artikel 21 van de jachtwet van 26 februari 1846 (over de bescherming van insekten-etende vogels omwille van hun nut voor de land- en bosbouw) vervulde de Belgische wetgever trouwens een pioniersrol op het vlak van het natuurbeschermingsrecht, zie: G. VAN HOORICK, "Geschiedkundige inleiding tot de jacht- en vogelbeschermingswetgeving in België", in: B. JADOT, ed. *Het natuurbeschermingsrecht*, 1996, p. 203-230. 27. Oprichting van *jachtvereniging voor de beteugeling van de stropen* in provincies Oost-Vlaanderen (1860), Luik (1865), West-Vlaanderen (1870), Brabant (1873) en Namen (1881), zie: PIERRE-ALAIN TALLIER, "Chasse et forêts, forêt et chasses en Belgique. Un couple désastreux, XIXe-XXe siècles", in ANDRÉE CORVOL, *Forêt et chasse, X^e-XXe siècle*, Parijs, 2004, p. 312-313. 28. Deze morele paniek werd opgebouwd door de genoemde belangenverenigingen, vooral vanaf 1860 toen de wet op de afschaffing van het octrooirecht (en de octrooihuizen) werd geïnterpreteerd als een vrijgeleide voor de illegale wildhandel en wildstropen. Deze morele paniek werd nog versterkt in de context van de spanningen tussen landeigenaars en pachters tijdens de 'agrarische depressie' van het laatste kwart van de 19de eeuw. 29. *Pasinomie*, 1882, p. 49.

bleef omdat de daders onbekend waren. Cruyt meende dat die straffeloosheid de openbare orde grondig verstoorde³⁰.

Onder invloed van de eerder aangehaalde drukkingsgroepen kwam het relatieve evenwicht tussen de belangen van de landbouw en de jacht dan ook aan het wankelen. Met de nieuwe jachtwet van 28 februari 1882 liet de invloed van de voornoemde drukkingsgroepen zich duidelijk gelden. Niet enkel op het vlak van de belangenbehartiging van de jagers ten nadele van de landbouwers, maar eveneens op het vlak van de repressie van wildstropen. Terwijl tijdens de periode 1871-1875 over geheel België in absolute cijfers 6337 geldboetes tegenover 38 gevangenisstraffen werden uitgesproken voor wildstropen, liep dit op tot 8139 geldboetes tegenover 1840 gevangenisstraffen voor de periode 1891-1895³¹. Na 1882 bleef de aangehaalde *moral panic* aanwezig. In de Kamerzitting van 4 februari 1892 bemerkte de Brugse burgemeester en katholiek volksvertegenwoordiger Ademée Visart de Bocarmé bijvoorbeeld dat "*l'audace des malfaiteurs n'a plus de bornes ; la sécurité des campagnes est sérieusement compromise. Il ne s'agit même plus de braconnage. Ce sera bientôt, si on n'y met ordre, un brigandage régulièrement organisé !*"³².

Ook Gustave Defnet, de socialistische volksvertegenwoordiger voor het arrondissement Namen, sloot zijn – hierna verder uitgewerkte – pleidooi en wetsvoorstel voor de democratisering van de jachtwetgeving uit 1895 af door te wijzen op de kwalijke gevolgen van dit verscherpte vervolgingsbeleid inzake jachtmisdrijven in de vorm van de samenhang tussen de strenge bepalingen in de jachtwet van 1882 en de toename van rechtszaken wegens gewelddaden en/of opstand tegen ordediensten³³. De gewelddaden beperkten zich niet tot confrontaties tussen de ordediensten en wildstropers. In de avond van 7 september 1900 werd ook baron Edgard de Selys Longchamps (zoon van Walthère, liberaal senator voor het arrondissement Namen) '*parmi tout le corps*' beschoten door een wildstropen die hij had ontmoet in een bos nabij Ciney. In tegenstelling tot baron Charles van der Bruggen in 1875 overleefde de telg uit de Luikse adellijke familie de confrontatie wel³⁴.

Omgekeerd werden ook meerdere wildstropers het (dodelijk) slachtoffer van dergelijke ontmoetingen. De termen '(wild)stropersdrama's' ('*les drames de braconnage*') vormden vanaf het laatste kwart van de 19de eeuw een wekerend item in de juridische rubrieken in de (lokale en

30. ALEXANDRE CRUYT, APC, 24 juni 1875, p. 1076-1077. 31. *Statistique générale de la Belgique. Exposé de la situation du Royaume de 1861 à 1875*, Brussel, 1885 en *Statistique générale de la Belgique. Exposé de la situation du Royaume de 1876 à 1890*, Brussel, 1907. 32. AMEDÉE VISART DE BOCHARMÉ, APC, 2 februari 1892, p. 546. 33. GUSTAVE DEFNET, APC, 22 januari 1895, p. 457. 34. *La Meuse*, 10 september 1900.

regionale) pers³⁵, wat reeds stof bood aan heemkundigen voor vele artikels³⁶. In januari 1886 leidde de moord op een wildstroker door jachtwachter Valentin Noël zelfs tot hevige onlusten in het zuidwesten van de provincie Namen (Roly-Nismes, gerechtelijk arrondissement Dinant)³⁷. De rijkswacht zag zich verplicht de hulp van het legergarnizoen van Mariembourg in te roepen, een interventie waarbij een meisje uit het dorp dodelijk gewond geraakte. In de Kamerzitting van 28 januari 1886 werd minister van Oorlog Charles Pontus geïnterpelleerd over 'le drame de Roly'³⁸, dat in juni 1886 leidde tot een arrest van het Naamse Assisenhof waarbij de jachtwachter vrijgelaten werd met een veroordeling tot 10000 frank schadevergoeding aan de vader van Théophile Boucko, de kompaan van de overleden wildstroker die ernstig gewond raakte bij het incident, en 1200 frank aan de familie Legrand, de nabestaanden van de overleden wildstroker. Ondanks de vrijpraak tekende Noël (die tevens schepen was in Nismes) toch cassatieberoep aan, wat blijkt geeft van zijn overtuiging van het recht op zelfverdediging als jachtwachter. Een stroperslied uit de streek rond Brugge verhaalt een vergelijkbaar tafereel: 'Wildstropersdrama te Meetkerke'. In 1910 schreef de Meetkerkse zanger Petrus Deloddere zijn lied over de moord op een wildstroker gepleegd door de jachtwachter van Léon van Ockerhout, de Brugse katholieke

senator die tijdens de jaren 1870 – zoals hierna verder besproken – mee aan de basis had gelegen van de *West-Vlaamse vereniging ter betuiging van de wildstrokerij*³⁹. In de Kamerzitting 1 april 1930 verwees ook BWP-volksvertegenwoordiger Emile Carlier naar de wildstropersdrama's om een aanpassing aan de jachtwet te bepleiten: "*Rappelez-vous, messieurs, ce que disaient les journaux de ces temps derniers au sujet des drames qui se sont déroulés notamment à Eecloo, à Knocke, La Bouverie, Gallaiz et à Anseroeul. Ainsi la série rouge de ces drames du braconnage s'allonge démesurément sans qu'aucune mesure ne soit prise. Il semble par conséquent, que nous soyons en présence d'un état de chose nécessitant de promptes réformes, si nous voulons diminuer, et si possible, faire disparaître ces drames sanglants*"⁴⁰. De moord op jachtwachter Triphon Simoens, waarmee de actualiteitswaarde van Hamers' *Vooruit*-reportage eind 1934 werd aangetoond, was dus allerminst een alleenstaand geval.

Tijdens de belle époque bepleitten zowel katholieke, liberale, daensistische als socialistische volksvertegenwoordigers een aanpassing van de als te streng bevonden jachtwet van 28 februari 1882. Terwijl deze jachtwet er was gekomen onder de laatste homogeen liberale regering Frère-Orban II, zouden de sociaal-conservatieve dammen binnen de

35. Binnen de *Belgica Press*-databank van de Koninklijke Bibliotheek levert de exacte woordcombinatie 'drame de braconnage' voor de periode 1 januari 1894 t.e.m. 31 december 1936 niet minder dan 2019 pagina's op in 19 verschillende kranten. Voor de zoekterm 'wildstropersdrama' zijn dat 1007 pagina's in 11 verschillende kranten en voor de term 'stropersdrama' 690 pagina's in 11 kranten. 36. Zie onder meer PETER LAROV, "Hij had de liefde en de haat van 't wild: de hevige begeerte het te doden en te stelen. Over stropers en jachtwachters in de streek van Aalter (1875-1935)", in *Appeltjes van het Meetjesland*, 2012 (63), p. 5-32. 37. Zie *Le Courrier de l'Escaut*, 16 januari 1886, 28 januari 1886 en 8 juni 1886; *Le Peuple*, 25 januari 1886; *Le Bien Public*, 16 januari 1886; *Journal de Bruxelles*, 22 januari 1886, 26 januari 1886, 8 juni 1886 en 3 november 1886; *L'Indépendance belge*, 24 januari 1886, 28 januari 1886, 29 januari 1886 en 4 juni 1886. 38. 'Motion d'ordre' van Kerchove de Denterghem, APC, 28 januari 1886, p. 423 e.v. 39. JOZEF GELDHOF, "Jagersverdriet", in *Biekorf*, nr. 3-4, 1972 (71), p. 96-97. 40. EMILE CARLIER, APC, 1 april 1930, p. 1230.

homogeen katholieke regeringen vanaf 1884 pas gedeeltelijk breken voor de democratiseringsdruk met de wet op de 'konijnschade' van 4 april 1900 (duidelijk geïnspireerd door de Britse *Ground Game Act* uit 1880). Ook daarna bleef de jacht een politiek item van formaat, met name onder druk van de terreinwinst van de daensistische en socialistische beweging. Vooraleer hierop verder te gaan, schetsen we het bredere theoretische kader van waaruit dit artikel werd geconcipieerd. Vervolgens bevragen we de positionering van de BWP binnen het politiek strijdtoneel van de jachtwetgeving aan de vooravond van de eerste parlementaire verkiezingen met algemeen meervoudig stemrecht voor mannen van 14 oktober 1894 die zorgden voor de intrede van de socialistische beweging in het wetgevend halfrond.

II. Uiteenlopende vormen van machtsuitoefening en politieke strijd: een theoretisch kader

Het dagblad *Vooruit* schuwde de termen 'barbaars', 'achterlijk' en 'godsdienstig dwepend' niet wanneer over de plattelandsbevolking werd bericht⁴¹. Hoewel de plattelandsbevolking vaak als dusdanig werd afgedaan,

waren de 'buitenlieden' niet prepolitiek⁴². Eric Hobsbawm had het in zijn *Primitive rebels* uit 1959 nog over "pre-political people who have not yet found, or only begun to find, a specific language in which to express their aspirations about the world"⁴³. Een vijftiental jaar later stapte hij daar van af in zijn invloedrijke artikel *Peasants and politics*: "It should be stressed that the difference is not one between 'traditional' societies without politics and 'modern' ones with politics. There is politics in both"⁴⁴. Rond diezelfde tijd had zich in België een groep gevormd rond Jan Dhondt (1915-1972) met als bedoeling de agrarische geschiedenis van het land te onderzoeken tussen de 18de en 20ste eeuw. Craeybeckx' dubbelartikel dat als uitgangspunt van deze bijdrage wordt aangegrepen, paste binnen dit project. Volgens een onderzoeksrapport van Jan Craeybeckx had Dhondt er bij aanvang van het project op gewezen "que c'était une gageure de faire un rapport sur les mouvements paysans en Belgique car, à peu de chose près, il n'a pas existé de mouvements paysans"⁴⁵.

De opvallende toonwijziging bij Hobsbawm is sterk verbonden met de ontwikkelingen binnen de sociale geschiedschrijving tijdens het geschetste tijdsbestek. Hobsbawm bekende in een interview uit de zomer van 1978 dat

41. Zie: *Vooruit*, 19 november 1900, een artikel met titel 'Arm Vlaanderen': "Deze week hadden wij weer een heele reeks moorden, jachtdrama's en andere misdaden te melden, die bewijzen hoe barbaarsch achterlijk de godsdienstig dweepende bevolking van verpaascht Vlaanderen is". 42. Vooral in Frankrijk groeide een rijke historiografie over de politisering van het platteland doorheen de 19de eeuw, met auteurs zoals Maurice Agulhon en Michel Vovelle. Daarnaast focusten ook figuren als Eugen Weber en Peter M. Jones zich op de Franse context. Voor een recent overzicht, zie het vijfde hoofdstuk 'Un siècle d'émancipation? Politisation et révolution', in EMMANUEL FUREIX & FRANÇOIS JARRIGE, *La modernité désenchantée: relire l'histoire du XIXe siècle français*, Paris, 2015. 43. ERIC HOBBSBAWM, *Primitive rebels: studies in archaic forms of social movements in the 19th and 20th century*, Manchester, 1959, p. 2. 44. ID., "Peasant and politics", in *Journal of peasant studies*, nr. 1, 1973, p. 5. 45. JAN CRAEYBECKX, "Les attitudes de la paysannerie de la fin du XVIIIe siècle à nos jours", in *Cahiers internationaux d'histoire économique et sociale (Quaderni internazionali di storia economica e sociale)*, nr. 6, 1976, p. 183.

hij niet hoog opliep met “*institutional labor history, history of labor seen exclusively as a history of the parties, leaders, and others of labor*”, omdat het de geschiedenis van de beweging construeert zoals voorgesteld door bepaalde personen die meenden in de naam van de beweging te spreken⁴⁶. Studies zoals Edward Palmer (E.P.) Thompsons *The making of the English working class* uit 1963 trachtten daaraan te remediëren. Voor een plattelandscontext poogde Hobsbawm hetzelfde te doen met zijn studie over *Captain Swing* die hij in 1969 samen met George Rudé publiceerde⁴⁷. Dhondt en Craeybeckx hadden de vermelde studies nog niet voldoende geassimileerd om de perspectiefwijziging toe te passen op een Belgische context.

Vandaag kijken sociaal-historici terug op een enorme vertakking binnen de historiografie sinds de jaren 1970. Bij het aanvatten van de door Dhondt beschreven *gageure* kunnen zij zich bijvoorbeeld laten inspireren door historica Rosa Congost die de voornaamste uitdaging van (sociaal)historici in 2003 omschreef als “*to incorporate the study of the whole set of everyday practices and weapons – of the weak, but also of the not-so-weak and of the strongest – into the analysis of apparently peaceful areas in which, nevertheless, the long-term view reveals deep transformations in the*

definition of social groups”⁴⁸. Het schijnbaar vredevol terrein waarbinnen het strijdtoneel van de jacht zich afspeelde, waren de sociale eigendomsverhoudingen op het 19de-eeuwse platteland. In de historiografie wordt de Belgische context van lijdzaamheid vaak scherp afgezet tegen de Britse context van ruraal protest⁴⁹. De nadruk op de verschillen met Groot-Brittannië is zonder meer terecht, maar deels ook bepaald door uiteenlopende historiografische benadering. In het 19de-eeuwse België zijn geen plattelandsopstanden van dezelfde omvang als de *Rebecca* en *Swing Riots* bekend⁵⁰. Dit betekent geenszins dat sociale spanningen afwezig waren. In de lijn van de *history from below*-beweging kwam tijdens de jaren 1960 aan de universiteit van Warwick, onder leiding van E. P. Thompson, een sociaalhistorische onderzoeksstroming tot stand die zich ook ging toeleggen op meer alledaagse vormen van sociaal conflict. De Warwick-school – die zich hoofdzakelijk op het 18de-eeuwse Engeland focuste – en de debatten die hun studies op gang brachten zouden in de daaropvolgende decennia bepalend zijn voor de ontwikkeling van (de Britse tak van) de bredere *History of Crime and Criminal Justice* (HCCJ).

Een standaardartikel over dergelijke conflictvormen is James Scotts *Everyday forms of*

46. HENRY ABELOVE, *Visions of history*, Manchester, 1983, p. 44. 47. ERIC HOBSBAWM & GEORGE RUDÉ, *Captain swing*, Londen, 1969, 384 p. 48. ROSA CONGOST, “Property rights and historical analysis: What rights? What history?”, in *Past and present*, nr. 181, 2003, p. 95. 49. Zie ERIC VANHAUTE, “Rich agriculture and poor farmers: land, landlords and farmers in Flanders in the eighteenth and nineteenth centuries”, in *Rural History*, nr. 1, 2001 (12), p. 37 en PAUL BRUSSE, LEEN VAN MOLLE, ANTON SCHUURMAN & ERIC VANHAUTE, “The low countries: 1750-2000”, in Bas van Bavel en Richard Hoyle, red. *Rural economy and society in North-Western Europe, 500-2000. Social relations: property and power*, Turnhout, 2010, p. 213-214. 50. Er is wel de zogenaamde Boerenkrijg en de hoge vlucht van het banditisme tijdens de Franse periode, zie: XAVIER ROUSSEAU, “Rebelles ou brigands? La ‘guerre des paysans’ dans les départements ‘belges’ (octobre-décembre 1798)”, in *Cahiers d’histoire. Revue d’histoire critique*, nr. 94-95, 2005, p. 101-132 en CAROLÉ LEDENT, *Voleurs ou révoltés? Un réseau de brigands brabançons devant la justice française (1799-1804)*, Louvain-la-Neuve, 2011.

peasant resistance uit 1986⁵¹. Scott onderzocht als politiek antropoloog vormen van infrapolitieke machtsuitoefening bij Maleisische boeren. In een terugblik uit 2012 beschreef Scott de ontwikkeling van zijn *infrapolitics*-concept. Hij gaf aan dat hij een hoge mate van conflictueuze spanning aantrof, maar geen openlijk conflict in de zin van betogingen, stakingen en politieke pamfletten. Politiek scheen “a distant and dangerous game reserved for elites and townsmen” te zijn. Naderhand begon hij de complexiteit van de machtsrelaties in te zien. Hij beschreef deze vorm van (infra)politiek als “a politics that dare not speak its name, a diagonal politics, a careful and evasive politics that avoided dangerous risks”. Ondanks deze situering onder de radar was, volgens Scott, het subversief potentieel van deze vormen van machtsuitoefening niet gering⁵². In dit perspectief kan Craeybeckx’ nadruk op de ‘lijdzzaamheid van de boeren’ genuanceerd worden. In zijn terugblik haalde Scott expliciet wildstroperij aan als voorbeeld van wat hij met ‘infrapolitics’ bedoelde⁵³. Een dergelijk voorbeeld haalde Scott duidelijk vanuit de Warwick-school⁵⁴. Zelf was hij sterk beïnvloed door het werk van Thompson over *the moral economy*⁵⁵. De kiemen van Scotts denken over *everyday forms of peasant resistance* zijn dan ook terug te vinden bij de studies van de *British marxist historians* uit de jaren 1950-1960 over sociale strijd *from below* tijdens de moderne periode en het *social crime*-concept dat daarbij tot ontwikkeling kwam. Bij hun

onderzoek naar sociale actievormen legden deze historici zich algauw toe op gerechtelijk bronmateriaal. De *labour history* lag op die manier aan de basis van de pionierswerken in de Britse HCCJ uit het midden van de jaren 1970. In dit kader lanceerde Hobsbawm in 1972 het concept *social crime*, dat hij omschreef als “the types of criminal activity that express a conscious, almost a political, challenge to the prevailing social and political order and its values”⁵⁶.

In zijn *Whigs and hunters* uit 1975 bemerkte Thompson dat “because we can show that offenders were subject to economic and social oppression, and were defending certain rights, this does not make them instantly into good and worthy ‘social’ criminals, hermetically sealed off from other kinds of crime”⁵⁷. Thompson werkte die kritiek op de idealistische ingesteldheid van de kritische traditie breed uit in zijn *Poverty of theory* uit 1978, waarbij hij het Franse structuralisme van Louis Althusser aanviel door een herwaardering te bepleiten van de – eerder Britse – empiristische traditie. Dit empirisme wordt bij Thompson gevat in de vorm van zijn nadruk op de ‘ervaring’ van historische actoren (*experience*). Specifiek over het (ge)recht had hij het in 1978 over zijn vaststelling dat dit zich niet beperkte tot het niveau van de ‘bovenbouw’, maar even goed vorm werd gegeven in de dagelijkse sociale praktijken en relaties: “it was an arena of politics and politics was one of its arms; it contri-

51. JAMES SCOTT, “Everyday forms of peasant resistance”, in *The journal of peasant studies*, nr. 2, 1986 (13), p. 5-35. 52. ID., “Infrapolitics and mobilizations: a Response by James C. Scott”, in *Revue française d’études américaines*, nr. 1, 2012 (131), p. 112-113. 53. *Idem*, p. 113. 54. Edward Palmer Thompson stichtte in 1968 het *Centre for the Study of Social History* aan de universiteit van Warwick. Personen verbonden aan die instelling vormen de Warwick-school (onder meer Douglas Hay en John Rule). 55. EDWARD PALMER THOMPSON, “The moral economy of the English crowd in the eighteenth century”, in *Past and Present*, 50 (1971), p. 76-136. 56. ERIC HOBSBAWM, “Distinctions between socio-political and other forms of crime”, in *Bulletin of the society for the study of labour history*, nr. 25, 1972, p. 5.

*buted to the definition of self-identity both of rulers and of ruled; above all, it afforded an arena for class struggle, within which alternative notions of law were fought out*⁵⁸.

Een te sterk idealistische beschouwing van jachtmisdrijven vanuit een nogal monolithisch *social crime*-concept komt de analyse van dergelijke sociale handelingen niet ten goede. Die vooringenomenheid van de zogenaamde *labelling approach* waarin het *social crime*-concept zich ontwikkelde, was dan ook het voornaamste richtpunt van de (interne) kritiek van de *left realists* die binnen het kader van een volgens hen te idealistische vorm van kritische criminologie hun ideeën ontwikkelden⁵⁹. De Duitse historicus Gerd Schwerhoff merkte op dat de discussie over de *labelling*-theorie tot de slotsom kwam dat het criminaliteitsdiscours nooit exclusief een instrument is van de belangen van de heersende klasse, maar inherent is ingebed en afhankelijk is van de conflictueuze dagelijkse sociale omgang en de "*Ärgernisse und Lebenskatastrophen*" die daaruit voortspruiten⁶⁰. Niet toevallig verscheen het *left realist*-pionierswerk van John Lea en Jock Young in 1984, in een context van een preoccupatie met *law and order* tijdens de Thatcher-jaren die quasi exclusief door rechts-conservatieve theoretici werd gedomineerd⁶¹. In 1981 had socioloog Ian Taylor reeds opgemerkt dat het *law and order*-veld niet volledig kon overgelaten wor-

den aan een dergelijk eenzijdig perspectief, waarbij hij de kritische sociologie oproep om criminaliteit ernstig te nemen⁶².

De kritiek van de Indiase socioloog Dipankar Gupta op het werk van James Scott sluit hierbij aan. Gupta wees erop dat Scott kritiekloos het "*political stratagem of everyday exaggeration*" overnam waarmee de dominante groepen hun "*routine repression*" van de plattelandsbevolking legitimeerden. In die overdreven verhalen worden boeren en landarbeiders steevast als stropers en dieven afgeschilderd. Het enige verschil is dat Scott hieraan een positieve evaluatie geeft: "*where the landlords saw a host of shifty Fagins, Scott sees a homegrown variety of Robin Hoods*"⁶³. In Cyriel Buysse's *Recht van de sterkste* uit 1893 werd wildstroperij bijvoorbeeld beschreven als "een half eerlijke dekmantel" voor de rooftochten van hoofdpersonage Reus en zijn bende⁶⁴. Joris Hamers had het in zijn reportage uit 1934 over de pensjagerswereld als "één geheimzinnige, zwijgende en ongekende maffia waar zelfs de gendarmen en het gerecht niet altijd wijs uit worden"⁶⁵. Dergelijk 'subcultuurdiscours' kan evenwel geen verklaring bieden voor de opmerkelijke stijging van het aantal jachtmisdrijven tijdens het laatste kwart van de 19de eeuw. Uiteenlopende visies op legitiem gedrag en op het illegale jagen vanuit het perspectief van de wildstropers zijn op zich geen eigenheid voor dat tijdsbestek. De subcultuur

57. EDWARD PALMER THOMPSON, *Whigs and hunters: the origin of the Black Act*, London, 1975, p. 193. 58. ID., *The poverty of theory and other essays*, New York, 1978, p. 96. 59. Zie bijvoorbeeld JOHN LEA, "Social crime revisited", in *Theoretical criminology*, nr. 3, 1999, p. 307-325. 60. GERD SCHWERHOFF, *Historische Kriminalitätsforschung*, Frankfurt am Main, 2011, p. 38-39. 61. JOHN LEA & JOCK YOUNG, *What is to be done about law and order: crisis in the eighties*, Harmondsworth, 1984. 62. IAN TAYLOR, *Law and order: arguments for socialism*, London, 1982. 63. DIPANKAR GUPTA, "Everyday resistance or routine repression? Exaggerations as stratagem in agrarian conflict", in *The journal of peasant studies*, nr. 1, 2001(29), p. 107. 64. CYRIEL BUYSSE, *Het recht van de sterkste*, Hasselt, 1972, p. 108. 65. *Vooruit*, 1 december 1934.

van wildstroperij kreeg tijdens die periode wel een duidelijkere politieke lading. Die politieke lading lag niet enkel besloten in de handeling op zich of de reactie erop door het slachtoffer en/of de ordediensten. Die subversief-politieke lading werd in grote mate bepaald door de specifieke *moral economy* (breder dan louter een subcultuur)⁶⁶ van het tijdsbestek getekend door de plattelandscrisis van het laatste kwart van de 19de eeuw en bredere verschuivingen in de sociale structuur die daarmee gepaard gingen.

Die specifieke context van het laatste kwart van de 19de eeuw wordt onder meer gevormd door een zware druk op met name de pachtboeren wegens de dalende marktprijzen voor oogstbrengrsten, relatief hoge lonen voor landarbeiders en slechts geleidelijk dalende pachtsummen. De spanningen tussen pachtboeren en landeigenaars liepen daarbij hoog op. Dit leidde ertoe dat de subcultuur van het illegale jagen op meer bijval kon rekenen onder bredere groepen van de bevolking, zoals Buysse beschreef in zijn *Wraak van Permentier* (waarvan de toneelbewerking door Buysse zelf trouwens *Een sociale misdaad* als titel meekreeg, waarmee hij al anticipeerde op de theorievorming door de Britse sociaal-historici in de jaren 1970). De auteur had het immers over de “instinctmatige sympathie, die indirect begunstigende medeplichtigheid aan bijna alle boerenlieden eigen” tegenover jachtmisdrijven. Hij merkte op dat het “een van [boer Permentiers] grootste genoegens was een haas of wild konijntje te zien vangen, zonder zichzelf tot de daaraan verbonden vervolgingen bloot te stellen”⁶⁷. Ook de landarbeiders en andere geproletariseerde groe-

pen binnen de plattelandsbevolking werden getroffen door de steeds repressievere strafrechtelijke omkadering van de subcultuur van het illegale jagen. Tot slot zetten structurele wijzingen in de economische structuur bij de overgang van een landbouw- naar een industriële en diensteneconomie ook de landeigenaars onder druk. Nieuwe industriële elites concurreerden bijvoorbeeld met de landadel, terwijl het democratiseringsstreven vanuit de midden en lagere sociale groepen de macht van de landeigenaars tegelijkertijd onder druk zette. Elk van de bovengenoemde factoren droeg ertoe bij dat de subcultuur van het illegale jagen net tijdens het laatste kwart van de 19de eeuw het onderwerp werd van een ware *moral panic*, zoals eerder werd aangetoond. Binnen die context diende de BWP – net als de overige sociale bewegingen en politieke partijen trouwens – haar positie te bepalen op het strijdtoneel van de jacht.

III. De positionering van de BWP op het strijdtoneel van de jacht in aanloop naar de parlementaire verkiezingen van 1894

In tegenstelling tot de stedelijke context waarin de BWP tijdens het laatste kwart van de 19de eeuw tot stand kwam als uitloper van een bredere progressieve sociale (arbeiders) beweging, vertrok de partij in een plattelandscontext voornamelijk vanuit een partijlogica. Craeybeckx merkte in zijn rapport uit 1976 dan ook op dat “à partir de 1890, aussi bien en Allemagne qu’en France et qu’en Belgique, les socialistes ont tenté de faire de l’agitation dans les campagnes, dans un but essentiellement

66. EDWARD PALMER THOMPSON, “The moral economy ...”, p. 76-136. 67. C. BUYSSE, *Vierde Cyriel Buysse omnibus*, Brussel, 1970, p. 79.

*électorale*⁶⁸. Dit maakte van de plattelandsacties ook meer een strijd om de plattelandsstemmen dan een strijd van de plattelandsbevolking zelf. Daarmee ging aanvankelijk het sterk theoretische karakter van de inspanningen inzake de agrarische kwestie binnen de bredere West-Europese socialistische beweging gepaard. Maar zoals Craeybeckx aangaf, zorgde de confrontatie met de plattelandsrealiteit in het kader van die voornamelijk electorale acties er al snel voor dat het thema niet langer exclusief het onderwerp vormde van theoretische scherpelijperij. Het wetsvoorstel van Gustave Defnet over de democratisering van de jacht dat hierna wordt besproken kan naast vanuit een propagandistisch oogpunt ook als een reële bekommernis om de leefomstandigheden van de plattelandsbevolking en vooral de kleine landgebruikers gezien worden, waarin het thema van de jacht allerm minst 'mineur' was. Defnets 'revisionistische' positionering, door de kant te kiezen van de kleine landgebruikers, werd hem bijvoorbeeld niet in dank afgenomen door enkele van zijn 'orthodoxe' partijgenoten die het agrarisch collectivisme nastreefden⁶⁹. Hoewel het 'revisionisme' in de lijn van Eduard David, Georg von Vollmar en Jean Jaurès een groeiende ahang kende binnen de BWP tijdens de jaren 1890,⁷⁰ bleef het collectivistische schrikbeeld een centraal element binnen de antisocialistische propaganda.

Ondertussen werden vanuit conservatieve hoek immers initiatieven genomen om de sociaalprogressieve wending naar het volk

– van zowel socialisten als christendemocraten – in te dammen. Enkele jaren voordat de katholieke volksvertegenwoordiger Joris Helleputte de eerste voorzitter werd van de *Belgische Boerenbond* was in 1885 bijvoorbeeld reeds de op corporatistische leest geschoeide *Eigenaars- en Landbouwersbond van Brugge* opgericht onder auspiciën van onder meer de katholieke senator Léon Van Ockerhout. Het initiatief ging uit van de Brugse ultramontaan Karel Beyaert, die hierbij werd gesteund door de priesters Edward Van Robays en Petrus Jacobus Tahon. In *De Gazette van Brugge* van 29 augustus 1885 werd benadrukt dat hoofdzakelijk de eigenaars het initiatief dienden te nemen. "‘t zijn de Eigenaars die beginnen moeten. De landbouwers en kunnen maar mede helpen. Velen zelfs zullen eerst den Bond moeten in vollen gang zien vooraleer bij te treden, omdat zij zoo wantrouwig geworden zijn van alle mannen die, onder voorwendsel van hun ter hulpe te komen, er maar op uit en waren ze meer en meer te plunderen"⁷¹. In de figuur van Van Ockerhout wordt de corporatieve gedachte treffend geïllustreerd. Als eigenaar van *De Gazette van Brugge* trad de senator zowel op als bestuurslid van de *Gilde der Ambachten* als van de *Eigenaars- en Landbouwersbond*. Tijdens de jaren 1870 had Van Ockerhout tevens aan de basis gestaan van de *West-Vlaamse vereniging ter beteugeling van de wildstoperij* en van de in 1878 opgerichte *Katholieke Burgersgilde*.

Bij de oprichting van de *Eigenaars- en Landbouwersbond* ging het initiatief dus opnieuw

68. JAN CRAEYBECKX, "Les attitudes de la paysannerie...", p. 216. 69. ID., "De agrarische depressie ...", p. 200. 70. Naast Defnet verdedigden bijvoorbeeld ook BWP-figuren als Louis Bertrand en Edward Anseele de kleine landgebruiker. 71. M. VERMEIRE, *Geschiedkundige schets van West-Vlaanderens landbouw en van den Eigenaars- en Landbouwersbond*, Brugge, 1935, p. 290.

niet uit van de landgebruikers zelf, maar veeleer van de eigenaars die zich in hun eigen positie bedreigd zagen. Anno 1886 was het op tijd betalen van de pachtsom immers een zeldzaamheid geworden in het Brugse volgens de West-Vlaamse gouverneur Ruzette, die ook actief was in 'de middelaarsraad' van de *Eigenaars- en Landbouwersbond* om conflicten tussen de leden te beslechten zonder de kosten die een juridische procedure met zich meebracht⁷². Het merendeel van de pachten werd niet op tijd betaald. De achterstallige betaling strekte zich vaak over meerdere jaren uit, waardoor sommige pachters tot tienduizend frank schuld opbouwden. De gouverneur merkte op dat vele pachters gebruik maakten van de situatie om druk te zetten op de eigenaars. Ruzette was ook niet mild voor de landeigenaars: "*Si la plupart des propriétaires visitaient souvent leurs propriétés, s'ils surveillaient les agissements de leurs fermiers, ils s'apercevraient bien vite des mauvaises tendances de ces derniers, et fort souvent ne se verraient pas ainsi mettre le couteau sur la gorge*"⁷³. Het platteland was aldus geen politiek braakliggend terrein, waardoor de positionering van de stedelijke werkliedenpartij er geen sinecure was. Wanneer de BWP zich omstreeks 1893/1894 op het platteland ging richten, schatte de partij de handelingsbekwaamheid van bepaalde groepen binnen de plattelandsbevolking onvoldoende naar waarde – in tegenstelling tot de katholieke

partij die de actiebereidheid van de plattelandsbevolking als het ware aan den lijve ondervond⁷⁴. Die actiebereidheid vormde een directe bedreiging voor machtige groepen binnen die partij, wat zonder meer bijdroeg tot de versterking van een *peur du rouge*⁷⁵ die reeds vanuit het stedelijke milieu was ontstaan.

In 1894 greep de BWP expliciet het thema van de jacht aan om de buitenlieden te overtuigen van het socialistische project⁷⁶. In de aanloop naar de eerste wetgevende verkiezingen met algemeen meervoudig mannelijk stemrecht van 14 oktober 1894 richtte de BWP het weekblad *De landbouwer* op – het eerste nummer verscheen pas op zondag 29 juli 1894! In het bijzonder de moeizame toegang van de plattelandsbevolking tot het (ge)recht werd er gehekeld. Het charter van Quaregnon dat de BWP op het congres van 15 juli 1894 had aangenomen ging bij de 'Bijzondere maatregelen voor de landbouwwerklieden' onder het 'Stoffelijk programma' in op de 'Hervorming van de wet op de jacht'⁷⁷. *De landbouwer* besteedde uitvoerig aandacht aan conflicten in verband met pachtcontracten en jachtprocessen. Een centraal punt binnen de BWP-retoriek vormde "het recht voor de landbouwers om te allen tijde de dieren te doden welke de oogsten kunnen beschadigen". Kort voor de verkiezingen van 14 oktober dienden enkele zetelende volksvertegenwoordigers wetsvoorstellen inzake het bestrijden van wildschade

72. *Idem*, p. 366. 73. *Commission du Travail, instituée par arrêté royal du 15 avril 1886. Enquête agricole. Réponses au questionnaire*, Brussel, 1890, p. 289. 74. Denk terug aan de vrees van de Brugse burgemeester Visart de Bocarmé voor "un brigandage régulièrement organisé", eerder in dit artikel. 75. LEEN VAN MOLLE, "La peur du rouge dans le monde paysan, 1880-1914", in PASCAL DELWIT & JOSÉ GOTOVITCH, *La peur du rouge*, Brussel, 1996, p. 27-38.

76. Zie GUY VANSCHOENBEEK (met medewerking van LEEN VAN MOLLE & ERIC VANHAUTE), "The Workers' Party against the Farmers' League. Social-democracy and the peasantry in Belgium, 1893-1914", in AAD BLOK, *Urban radicals, rural allies. Social democracy and the agrarian issue 1870-1914*, Bern, 2001, p. 143-159. 77. BWP. *Programma der BWP aangenomen door het buitengewoon congres van den 15 Juli 1894 te Brussel*, Gent, 1894, 16 p.

in om de toegenomen politieke druk vanuit de BWP (en ook het groeiende agrarische syndicalisme) te counteren⁷⁸. In het nummer van *De landbouwer* dd. 30 september 1894 handelde een uitvoerig artikel over de jachtprocessen. De tekst gold als repliek op een opmerking in het voorgaande nummer van 23 september waarin de scherpe aanvallen van het blad op de jachtwetgeving werden gecounterd met het argument dat de slachtoffers van wildschade toch schadevergoeding konden eisen volgens de jachtwet van 1882⁷⁹. Het artikel diende dergelijke tegenargumentatie onderuit te halen door te wijzen op de kloof tussen het wettelijke en het werkelijke land inzake de toegang tot het burgerlijk (ge) recht van de lagere sociale groepen op het platteland. Daarenboven voerden de tegenpartijen volgens *De Landbouwer* ware procedureslagen, wat de proceskosten voor de landbouwer enorm deed oplopen: “Welke boer kan er gaan processen inspannen tegen den grooten rijkard? Al weten de heeren goed dat zij ongelijk hebben en dat de boeren in hun recht zijn, toch trekken ze de arme menschen nog naar Brussel voor het tribunaal, om hen alzoo op kosten te jagen”⁸⁰.

Er werd eveneens verwezen naar de sociaal regulerende rol van de pachtcontracten. Niet enkel dienden de pachters zich volgens *De Landbouwer* onderdanig te positioneren doordat ze een onzekere rechtspositie hadden door de gebrekkige registratie van de contracten, ook de pachtcontracten zelf hielden volgens het propagandabladd bepalingen in die hen beletten om hun rechten te laten gelden:

“Tegen den heer zelf durft de boer niet procederen, uit vrees van uit zijne hoeve gezet te worden. Sommige huurseelen zijn zoodanig opgemaakt dat de boer niets inbrengen kan tegen de verwoestingen van 't wild”⁸¹. Ook in het nummer van de verkiezingsdag zelf werd bij het thema van de jachtprocessen stilgestaan, waarbij benadrukt werd dat “het de boer [is] die het wild den kost gaf en opkweekte”. Vandaar dat *De Landbouwer* bemerkte dat “'t eigenlijk zijn eigendom [is] dat verkocht wordt, en 't ware dus de boer die aan 't wild menig stuivertje verdienen moest”⁸². In het nummer van 21 oktober 1894, de zondag na de verkiezingen waarbij 28 socialisten werden verkozen, betreurde de partij evenwel dat “menigen weeral kasteelheeren en andere rijke menschen naar de Kamer gezonden [hadden]”⁸³. *De landbouwer* benaderde de buitenlieden meermaals als passieve onderdanen van kasteelheren en de clerus, waarbij de landarbeiders en kleine pachtboeren nogal paternalistisch werden aangesproken.

Dit betekent niet dat de BWP de strijd om de geesten van de plattelandsbevolking voor bekeken hield. In hetzelfde nummer van 21 oktober luidde het dan ook paternalistisch: “En nu, vooruit, landbouwers; wij verlaten U niet; wij komen voort U onderrichten”⁸⁴. Tijdens de Kamerzitting van 22 januari 1895 verantwoorde Gustave Defnet zijn wetsvoorstel inzake de democratisering van de jachtwetgeving. Hij bepleitte een terugkeer naar het jachtregime van vóór de eerste Belgische jachtwet van 1846, toen de jacht nog werd gereguleerd door de wetsbepalingen uit de

78. Wetsvoorstellen van liberaal kamerlid WARNANT en katholiek kamerlid DE WINTER. Beide voorstellen werden ingediend tijdens de Kamerzitting van 6 juni 1894 (zie: APC, 1893-1894, p. 1810-1812). 79. *De Landbouwer*, 30 september 1894. 80. *Ibidem*. 81. *Ibidem*. 82. *De Landbouwer*, 14 november 1894. 83. *De Landbouwer*, 21 november 1894. 84. *Ibidem*.

Fransen tijd. Op aandringen van de katholieke volksvertegenwoordiger voor het arrondissement Antwerpen, August Delbeke, werd beslist een commissie in het leven te roepen om het voorstel verder te bespreken, samen met de vervallen voorstellen die in aanloop van de wetgevende verkiezingen van 14 oktober 1894 waren ingediend door de liberale volksvertegenwoordiger Warnant en de katholieke volksvertegenwoordiger De Winter. Delbeke werd aangesteld als verslaggever, zijn partijgenoot Georges Snoy (katholiek volksvertegenwoordiger voor het arrondissement Nijvel) zat de commissie voor. Daarnaast vervoegden ook de katholieke volksvertegenwoordigers Jules De Borchgrave, Edouard De Rouillé en Clément Cartuyvels de commissie. Tot slot werden één liberale (Georges Warocqué, eigenaar van het landgoed en jachtterrein van Mariemont, het voormalig vorstelijk jachtdomein in het noordoosten van de provincie Henegouwen dat tijdens de 16de eeuw door Marie van Hongarije was ingericht) en één socialistische volksvertegenwoordiger (de net verkozen BWP-voorman Emile Vandervelde) in de commissie opgenomen. Pas in aanloop naar de wetgevende verkiezingen van 22 mei 1898 bracht Delbeke in de Kamer verslag uit over de vorderingen van de commissie (rapport 4 mei 1898). Uit dat verslag spreekt duidelijk de katholieke dominantie binnen de commissie. Het voorstel van Defnet werd er met de grond gelijk gemaakt⁸⁵. De commissie legde wel een alternatief wetsvoorstel voor dat

artikel 7 van de jachtwet van 1882 (over wildschade en schadevergoedingen voor oogstverlies) wilde aanpassen, wat in de lijn lag van de wetsvoorstellen van Warnant en De Winter uit 1894. Het zou nog duren tot de aanloop naar de wetgevende verkiezingen van 27 mei 1900 vooraleer een eerste aanpassing in de jachtwetgeving tot stand kwam.

IV. De problematiek van wildschade en de toegang tot het (ge)recht: wetswijziging 4 april 1900

Rond de eeuwwisseling was de jacht, als uitloper van het wetsvoorstel van Defnet, opnieuw tot een hevig partijpolitiek twistpunt verworden. Meer bepaald het recht op de verdelging van schadelijk wild groeide uit tot een parlementair *issue* van formaat⁸⁶. De jachtwet van 1882 had de rechten van de pachter om zijn gewassen te beschermen tegen oogstschade aangebracht door het wild sterk beperkt. Dit werd wel gecompenseerd door het recht op de dubbele schadevergoeding, maar die bleek in de praktijk al te vaak slechts op papier te bestaan. In aanloop naar de wetgevende verkiezingen van 27 mei 1900 werd het debat ten gronde gevoerd. Na de bespreking gedurende acht kamerbijeenkomsten en twee senaatszittingen volgde op 4 april 1900 de stemming van een wet die de verdelging van konijnen met behulp van stokken toestond aan de pachters⁸⁷. Belangrijker

85. *Pasinomie*, 1900, p. 175. 86. LEEN VAN MOLLE, *Katholieken en landbouw: landbouwpolitiek in België, 1884-1914*, Leuven, 1989, p. 261-262. 87. In een Britse context werd de relatief beperkte impact van de aan de wetswijziging van 1900 verwante *Gladstonian Ground Game Act* uit 1880 aangetoond door JOHN PORTER, "Tenant Right: Devonshire and the 1880 Ground Game Act", in *The Agricultural History Review*, nr. 2, 1986 (34), p. 188-197.

Vooruit, 5 december 1934, afbeelding met onderschrift: "Op het kritische moment verplichtte ik Staïken zijn geweer te ontladen, om te belletten dat de pensers per 'ongeluk' toch een 'keuntje' zouden hebben geschoten". (Amsab-ISC)

nog waren de toevoegingen aan artikel 7 van de jachtwet van 1882 over het vorderen van schadevergoedingen⁸⁸. Hoewel de druk met de wet van 4 april 1900 enigszins van de ketel was gelaten, mag de impact van die wetswijziging niet overschat worden. Aan het recht van de landgebruiker om het grondwild te verdelen werden immers strikte restricties opgelegd (bijvoorbeeld slechts met stokken, niet met stroppen of vuurwapens). Daarnaast werd het recht om schadevergoedingen te eisen vaak niet benut omwille van de afhankelijke positie van de landgebruiker tegenover de potentiële beklagde die veelal de grondeigenaar was aan wie hij pachtte.

De spanningen omtrent de jachtwet bleven dan ook aanhouden na de wetswijziging van 4 april 1900. Hoofdzakelijk vanuit socialistische en christendemocratische hoek werd forse kritiek geuit op de beperkte uitwerkingen van die aanpassing. Zo hekelde de Gentse socialistische volksvertegenwoordiger Joannes Lampens in kamerbijeenkomst 29 juni 1909 opnieuw “de schandelijke jachtwet waaronder de buitenlieden gebukt gaan”: “(...) meer dan tijd is het dat aan de schandelijke jachtwet verandering worde gebracht uit menselijkheid en rechtvaardigheid. Genoeg gevang en boeten zijn gegeven! Genoeg moorden zijn gepleegd!”⁸⁹. Christendemocratisch volksvertegenwoordiger Pieter Daens bepleitte in de

Kamerzitting van 10 juli 1913 eveneens dat “die oude jachtwet moet verdwijnen; wij leven niet meer in den slaventijd; wij leven niet meer in den tijd toen de kasteelheeren alle rechten hadden. De landbouwer zou ten allen tijde het recht moeten hebben op het gebruikte land alle dieren te vernielen die nadeelig zijn voor zijne oogsten”⁹⁰. Ook August De Winne, journalist bij het Brusselse partijblad *Le Peuple*, ging in het journalistieke verslag van zijn rondreis in 1901 door *Arm Vlaanderen* in op de jachtkwestie. In het onderdeel “Langs de Schelde – het dorp van een kasteelheer” kwam De Winne samen met een partijgenoot uit Berchem (in de streek nabij Kluisbergen) voorbij het Oost-Vlaamse dorp Elsegem, waar de graaf Ghellinck d’Elsegem burgemeester was. De Winne bemerkte dat men er “de hazen door de velden [ziet] loopen en dartelen, naast de landbouwende boeren, bijna in bereik hunner handen”⁹¹. De partijgenoot gaf aan dat de boeren het wild niet durfden te bestrijden omdat hun akkers eigendom waren van de graaf; “zelfs indien de wet hun toeliet het wild met geweschoten af te maken, dan nog zouden zij geen haas durven doden, omdat zij ‘s anderendaags uit hunne landerijen zouden gebannen worden”. Dit neemt niet weg dat de wildstropers uit de streek – de partijgenoot meende dat “al de boeren hier min of meer wildstropers [waren]” – de situatie enigszins onder con-

⁸⁸. Concreet werd voorzien in een vereenvoudiging van de procedure. De schadelijder kon zich met een mondeling of schriftelijk verzoek tot de vrederechter wenden die dan een proces-verbaal van de klacht opmaakte. Daarop benoemde de vrederechter binnen de acht dagen een deskundige die, vergezeld van beide partijen, ter plaatse de schade moest gaan opmeten. Vervolgens kon de vrederechter besluiten tot de onmiddellijke betaling van de dubbele vergoeding. Indien de verweerder daar niet mee akkoord ging, verwees de vrederechter de zaak door naar een zitting die binnen de acht dagen diende plaats te vinden, en waarop de beide partijen werden gehoord wat uiteindelijk leidde tot een uitspraak van de vrederechter. Beroep aantekenen tegen die uitspraak was slechts mogelijk binnen een termijn van veertien dagen. ⁸⁹. JOANNES LAMPENS, APC, 29 juni 1909, p. 1790-1791. ⁹⁰. PIETER DAENS, APC, 10 juli 1913, p. 1788-1791. ⁹¹. AUGUST DE WINNE, *Door arm Vlaanderen*, Gent 1904, p. 150.

trole poogden te houden. De Winnes reisgezelschap wees er dan ook op dat de “wildstropersdrama’s” talrijk waren in de streek, terwijl hij de plaats aanduidde waar een jaar tevoren een jachtwachter gedood werd. Twee socialis­tische propagandisten uit de streek waren toen als medeplichtige gedurende drie maanden in voorlopige hechtenis gehouden, hoewel er volgens de partijgenoot geen ernstige feiten te hunnen laste bestonden. Uiteindelijk kwamen de twee vrij door toedoen van de Gentse advocaat en Oost-Vlaams liberaal provincie­raads­lid Albert Mechelynck (1854-1924)⁹².

In 1908 werd de *Hoge Jachtraad* opgericht, maar niet iedereen bleek daarover even opgetogen. Joannes Lampens, een Gentse BWP-volksvertegenwoordiger, citeerde tijdens de eerder aangehaalde kamerbijeenkomst van 29 juni 1909 bijvoorbeeld het katholieke blad *Het Nieuws van den Dag* waarin de oprichting van de Jachtraad op de korrel werd genomen. Eerder dan op de belangen van de jagers te focussen via de oprichting van een dergelijke Raad diende de uitvoerende macht volgens de krant veeleer de belangen van de landbouwers te verdedigen: “Het is waarblijkend dat een raad bestaande uit gekende en befaamde jagers zich weinig zal bekommeren met de belangen van den landbouwer en met het leven der wildstropers. Men kan even goed aan een troep wolven zeggen dat zij de erken­telijkheid der schapen zullen verdienen, als zij deze wilde sparen”⁹³. Lampens bemerkte daarenboven dat de Raad werd ingericht enkele maanden nadat in 1907 te Antwerpen een internationaal congres over de jacht was gehouden waaruit een verzoek voortkwam

aan de regering om een dergelijke *Hoge Jacht­raad* in het leven te roepen. Volgens Lampens stond dit in schril contrast met de aandacht van de uitvoerende macht voor het lot van de (land)arbeidersbevolking: “En men heeft reeds zeven jaar een studie ingesteld over het lot der landbouwwerklieden en er is nog niets van gekomen (...) maar voor de heeren jagers dient er meer spoed gemaakt te worden”. Lampens’ West-Vlaamse partijgenoot August Debunne had in de Kamerzitting van 31 mei 1907 al opgemerkt op dat er “in Vlaan­deren honderden gendarmen en jachtwachters [waren] om de hazen en konijnen van enkele kasteelheeren te bewaren”, terwijl er “in gansch het Zuiden van West-Vlaanderen maar één arbeidstoeziender [was] om de uit­voering der werkerswetten te bewaken in hon­derden werkhuisen!”⁹⁴.

V. Pleidooi voor een aanpassing van het Burgerlijk Wetboek

Tijdens de jaren 1900-1930 werd de jacht­kwes­tie steeds explicieter gelieerd aan de pacht­kwes­tie. In de kamerbijeenkomst van 30 mei 1901 citeerde de liberale volksverte­gen­woordiger Adolphe Buyl een pachtbrief dd. 13 oktober 1883 zoals “door sommige kasteelheeren van West-Vlaanderen aan de pachters opgelegd”. Artikel 5 van het contract luidde als volgt: “De eigenaar houdt voor hem uitsluitelijk het recht van jacht. De pachter is verplicht het wild te beschermen en zorg te dragen dat er geen pensejagers of vreemde jagers het wild komen stropen of schieten. Indien hij eene overtreding vaststelt, zoo zal

⁹². *Ibidem*. ⁹³. JOANNES LAMPENS, APC, 29 juni 1909, 1790-1791. ⁹⁴. AUGUST DEBUNNE, APC, 31 mei 1907, p. 1173.

hij onmiddellijk er kennis van geven aan den jachtbewaarder, die gelast is seffens proces-verbaal te maken. Het is den pachter streng verboden zijne honden of katten in zijne velden te laten loopen; de jachtbewaarder is gelast ze ter plaats dood te schieten indien hij ze in de velden der hofstede bevindt. In zulk geval, zal de pachter geene vergoeding kunnen eischen voor de gedode honden of katten. Hier wordt uitdrukkelijk gezegd: indien de pachter zelve wild stropt of schiet of zijne domestieken of werklieden het doen bij zijne wete of toestemming, zoo zal de eigenaar het volle recht hebben onmiddellijk pacht-braak te maken en den pachter aanstonds te doen verhuizen zonder verdere rechtspleging, alleenlijk eene dagvaardiging door den deurwaarder⁹⁵. De progressieve liberalen wilden daarom enkele artikelen van het Burgerlijk Wetboek aanpassen. De voorstellen hadden een verbetering van de rechtspositie van de pachter op het oog. Enkele Vlaamse liberalen dienden tussen 1909 en 1914 vier wetsvoorstellen in met betrekking tot de rechtspositie van de pachter, en werden daarin telkens gesteund door de socialisten. De Gentse liberale advocaat, Arthur Buysse (1864-1926) – broer van de eerder geciteerde romancier, beet de spits af met het wetsvoorstel dat hij op 10 juli 1909 in de Kamer neerlegde. In 1910 volgden de wetsvoorstellen van Jules Rens (1856-1945), liberaal volksvertegenwoordiger voor het arrondissement Aalst (voorstel van 23 maart 1910), en van de Antwerpse liberaal Paul Vekemans (1855-1935) op 4 mei 1910. Binnen de Kamer werd een

bijzonder commissie opgericht om de liberale voorstellen samen te behandelen. De katholieke verslaggever Florent Van Cauwenbergh (1841-1923) legde op 6 juli 1911 het commissieverslag neer, maar verdere legislatieve acties bleven uit. In 1912, ten slotte, werd het vierde liberale wetsvoorstel ingediend door de eerder aangehaalde Gentse liberaal Albert Mechelynck. Door de parlementaire dominantie van de katholieke partij was elk van de voorstellen slechts een kort leven beschoren⁹⁶.

Aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog werd echter ook binnen de katholieke partij de druk opgevoerd, in het bijzonder als gevolg van het aan invloed winnende agrarisch syndicalisme. Net als Mechelynck diende in 1912 ook Auguste Van Ormelingen (1870-1939), katholiek volksvertegenwoordiger voor het arrondissement Tongeren-Maaseik, een wetsvoorstel ter aanpassing van het Burgerlijk Wetboek in de Kamer in. In 1914 zette de *Boerenbond* een ware campagne op poten om schot in de pachtwet te krijgen. Terwijl de eerder vermelde Brugse *Eigenaars- en Landbouwersbond* vooral een genootschap van goeude boeren en landeigenaars was, telde de Boerenbond immers ook veel kleine pachtboeren onder zijn leden. Het uitbreken van de oorlog in augustus 1914 schoof de hervorming van de pachtwetgeving echter op lange baan. Hoewel de pacht kwestie reeds in de directe naoorlogse periode opnieuw op de politieke agenda werd gezet, volgde pas in 1929 een eerste wet op de landpachten⁹⁷. Op 19 januari 1921 had Emile Van Dievoet samen met zijn

95. ADOLPHE BUYL, APC, 30 mei 1901, p. 1267. 96. Zie HUGO STEENPUT, *De pachtwet van 7 maart 1929: een halve eeuw strijd voor de eerste sociale wet voor de pachters*, licentiaatsverhandeling, Katholieke Universiteit Leuven, 1986 (promotor: prof. dr. Leen van Molle).

97. LEEN VAN MOLLE, *Katholieken en landbouw...*, p. 332-335.

katholieke collega-volksvertegenwoordigers Joris Helleputte, Gustave Sap, Herman Vergels, Robert Kerchove d'Exaerde en Pierre de Liedekerke de Pailhe een wetsvoorstel ingediend dat de pacht- en jachtkwestie samen behandelde en aldus de vooroorlogse campagne van de *Boerenbond* hervatte. Naast enkele wijzigingen aan het Burgerlijk Wetboek werd ook een toevoegsel bij artikel 7 van de jachtwet voorgesteld, namelijk dat konijnen als schadelijk gedierte zouden beschouwd worden en dus volgens artikel 6 ten allen tijde zonder jachtvergunning konden verdelgd worden. Er werd specifiek bepaald dat pachtovereenkomsten strijdig met die toevoeging als ongeldig zouden beschouwd worden.

Onder de legislatuur volgend op de wetgevende verkiezingen van 20 november 1921 en de regeerperiode van de rooms-blauwe regering Theunis I werd de bespreking van het voorstel op de lange baan geschoven, tot ongenoeven van enerzijds de daensisten en de fronters die tijdens deze periode samensmolten tot een parlementaire groep van Vlaams-nationalisten en anderzijds de BWP, die zich na de Eerste Wereldoorlog ook tot beleidspartij zou ontpoppen. In de Kamerzitting van 14 juni 1921 bemerkte de daensistische volksvertegenwoordiger uit Aalst, Karel Leopold Van Opdenbosch, bijvoorbeeld dat bij de gemeenteraadsverkiezingen van 24 april van dat jaar duidelijk was gebleken “dat de eigenaars misbruik maken van hun gezag en van hunne macht om de pachters te dwingen te stemmen naar belijfte.

De landbouwers zijn nog steeds de laten, de slaven van de eigenaars. Ik geloof dat het meer dan tijd is, dat deze middeleeuwsche praktijken uitgeroeid worden”⁹⁸. De Frontpartij trachtte de druk op te voeren door zelf met een wetsvoorstel op de proppen te komen, namelijk het voorstel over de pachtduur, de pacht prijs en het jachtrecht dat Staf De Clercq op 5 juni 1924 bij de Kamer indiende. Door de ontbinding van de Kamer in 1925 – waarna met de verkiezingen van 5 april 1925 de grootste electorale overwinning uit de geschiedenis van de BWP volgde – zag De Clercq zich verplicht om het voorstel opnieuw in te dienen (nl. op 2 juli 1925)⁹⁹.

Ook de BWP diende op 24 juli 1925 in persoon van de Nijvelse volksvertegenwoordiger Jules Mathieu een voorstel in met betrekking tot de pachtprizen, die op dat moment als het acuutste probleem werden beschouwd door de socialisten. Dit betekende evenwel niet dat de BWP de jachtkwestie onbesproken liet. Op 18 november 1924 berichtte *Le Peuple* bijvoorbeeld dat “[ils] ne croyons pas qu’il y ait une loi plus odieuse au campagnard que celle sur la chasse, et cela non sans raison; si les lois injustes à l’égard du petit abondent, aucune d’entre elles n’accumule autant d’iniquités flagrantes et vexatoires”¹⁰⁰. De Zelzate BWP-volksvertegenwoordiger Jozef Chalmet benadrukte in de kamerbijeenkomst van 10 maart 1926 dat de landbouwer geen rechten of vrijheden had; “onze huidige wetgeving levert hem volledig over aan de grillen

98. KAREL LEOPOLD VAN OPDENBOSCH, APC, 14 juni 1921, p. 1614. 99. De Clercq en de Frontpartij maten zich toen “een progressief imago” aan, en gaven blijk van “een progressieve democratische ingesteldheid”, zie: BRUNO DE WEVER, *Greep naar de macht. Vlaams-nationalisme en Nieuwe Orde. Het VNV 1933-1945*, Tielt, 1994, p. 44-45. 100. *Le Peuple*, 18 november 1924.

Stripverhaal 'Geschiedenis van alle kleine landbouwers', verkiezingspropaganda van de BWP in aanloop naar de wetgevende verkiezingen van 5 april 1925 die uiteindelijk de grootste electorale overwinning uit de geschiedenis van de partij zouden worden (Amsab-ISG).

Na 25 jaar in de fabriek gewerkt te hebben, besloot Pieter de rest van zijn dagen te slijten in zijn geboortedorp. Hij pachtte er 5 hectare land aan een baron. Omdat het land van slechte kwaliteit was moest hij een beperkte pacht per jaar betalen. Maar door hard te werken behaalde hij toch een goede oogst.

Ieder jaar ging de baron met zijn vrienden jagen op het land van Pieter en de andere pachters. Op een dag werd één van hen betrapt toen hij een konijn gedood had dat zijn vruchten beschadigde. De jachtwachters van de baron maakten een pv op en de man werd naar de gevangenis geleid. Toen hij opnieuw vrij kwam, werd hij van zijn pachthoeve verdreven door de baron.

Toen Pieter zich bij de baron aandiende om zijn contract te vernieuwen, verdubbelde die de pachtprijs omdat het land zoveel beter was geworden. Pieter kon niet anders dan zich daarbij neerleggen. Toen hij na negen jaar opnieuw bij de notaris werd geroepen, liet die hem weten dat de pachtprijs meer dan verdubbeld werd door de prijsstijging van landbouwproducten.

Aan de vooravond van de verkiezingen kwam de baron stemadvies geven aan Pieter. Maar Pieter had nagedacht. "De eigenaars zijn onze ergste vijanden", zei hij tegen zijn zoon. En alle twee zouden ze op 5 April voor de socialisten stemmen.

van natuur, eigenaar, jachtheer en andere". Chalmet koppelde de pachtkwestie opnieuw zeer expliciet aan het strijdtoneel van de jacht: "De jachtkwestie ook dient opgelost, onze huidige jachtwet is onwaardig van onzen tijd, zij huldigt den openbaren diefstal, want 't is toch openbare diefstal daar waar de jachtheer maar vrijuit zijne haasjes, konijnen en fesanten des landbouwersvruchten mag laten afknabbelen of het zaaigraan uitpikken zonder er eenige vergoeding te moeten voor betalen!"¹⁰¹.

Na de wetgevende verkiezingen van 5 april 1925 kwam er geleidelijk schot in de wetgevende activiteit inzake de pacht- en jachtkwestie. Drie opeenvolgende regeringen kwamen daarbij te pas, een rooms-rode, een tripartiete en een rooms-blauwe regering. Tussen 17 november 1926 en 5 mei 1927 volgden besprekingen in diverse kamerbijeenkomsten, waarna het voorstel naar de Senaat werd gezonden. Het werd daar tussen 9 november en 13 december 1927 aangepast. Opmerkelijk in vergelijking met het oorspronkelijke voorstel van 1921 is dat de pacht- en jachtkwestie opnieuw van elkaar werden losgekoppeld. Vermoedelijk werd gevreesd dat een herziening van het jachtrecht teveel discussie zou uitlokken binnen de rooms-blauwe coalitie waardoor ook een herziening van de pachtwet mee begraven zou worden. Op de zitting van 17 november 1926 hekelde de Leuvense BWP-volksvertegenwoordiger Edmond Doms die ont koppeling van beide thema's. Doms' partijgenoot Jozef Chalmet plaatste de bespreking van de pachtkwestie in dezelfde zitting binnen een breder perspectief, waarbij hij

benadrukte dat de progressieve vleugel tot dan toe te sterk op de positie van de industriële arbeidersbevolking had gefocust: "Mijne heeren, ons land is den weg der democratie opgegaan, vele hervormingen zijn doorgevoerd, nieuwe werkerswetten gestemd; thans is het oogenblik gekomen om tegen het grootste en naartigste deel onzer bevolking onzen plicht te doen. Breken wij dus de schandige artikelen der oude wet, de guillotinen onzer landbouwers-pachters af en brengen wij nieuwe verordeningen in de plaats die aan onze boeren-pachters recht, zekerheid en geluk zullen geven, en aan onzen landbouw de noodzakelijke actoren waardoor hij een hooger en bloei zal bereiken die de gansche natie ten dienste zal komen".

Net zoals Doms betreurde Chalmet dat de pacht- en jachtkwestie artificieel in afzonderlijke wetgevende trajecten werden behandeld. Op 20 oktober 1926 hadden de katholieke volksvertegenwoordigers Robert Kerchove d'Exaerde, Emiel Van Dievoet, Fernand Van den Corput en Jules Maenhout wel een afzonderlijk wetsvoorstel ingediend inzake de spanningen rond wildschade. De West-Vlaamse fronter Emile Butaye hekelde in de Kamerzitting van 15 maart 1929 het uitblijven van de bespreking van de voorstellen in het wetgevend halfroond, waardoor ze telkens vervielen. Een jaar later was er nog geen schot in het jachtdossier gekomen. Op de kamerbijeenkomst van 26 maart 1930 herhaalde Butaye zijn oproep om de kwesties zo vlug mogelijk samen ter bespreking te brengen¹⁰². Ook Van Dievoet en de Boerenbond waren ontstemd

101. JOZEF CHALMET, APC, 10 maart 1926, p. 1004. **102.** De oproepen van Butaye waren echter te vergeefs. Op 4 juli 1950 werd bijvoorbeeld nog een wetsvoorstel besproken van Theophiel van Peteghem, Aloïs Sledsens, August De Boodt, Maurits Van Hemelrijck en Frans Van der Borgh dat zich liet inspireren door het oorspronkelijke wetsvoorstel Kerchove d'Exaerde uit 1926.

over de ontkoppeling van de jachtkwestie uit de pachtwet van 1929. In een vulgariserend werk over de pachtwetgeving dat door de Boerenbond werd uitgegeven in 1929 hekelde Van Dievoet de wijziging van artikel 7 van de jachtwet bij wet van 4 april 1900¹⁰³.

Net zoals de plattelandscrisis van het laatste kwart van de 19de eeuw had gezorgd voor een verscherping van de tegenstelling tussen enerzijds het grootgrondbezit en anderzijds de pachtboeren, kleine landeigenaars en -arbeiders, zou ook de depressie van de jaren 1930 zich laten voelen op het platteland. Plattelandshistoricus John Martin schatte bijvoorbeeld dat de wildschade aan de Britse oogsten tijdens de jaren 1930 ongeveer 50 miljoen pond bedroeg per jaar, iets meer dan tien procent van het jaarlijkse product van de Britse landbouw. 40 procent van die schade werd toegeschreven aan de konijnenpopulatie¹⁰⁴. In België verdubbelde het aantal vonnissen met onvoorwaardelijke gevangenisstraffen inzake jachtmisdrijven tussen 1930 en 1934 van 70 naar 145 uitspraken, terwijl het aantal betichten wegens jachtmisdrijven steeg van een totaal van 1142 in 1930 naar 1539 in 1935. In die context moet de reportage van Joris Hamers uit 1934 gezien worden, en zijn oproep aan de plattelandsbevolking om het wildstropen te staken waarmee dit artikel werd aangevat. Hamers koppelde daar meteen een pleidooi voor *the rule of law* aan vast door de plattelandsbevolking aan te manen om van hun boerenvertegenwoordigers een "gezonde" jachtwet te eisen: "Eisch het recht op, als huurder of als eigenaar, het wild dat

uwe teelten beschadigt, op uw land te mogen vernietigen. We weten wel dat de landbouwers het recht hebben schadevergoeding te vragen voor de verwoestingen door het wild op hun goed aangericht, maar we weten ook dat niemand van dit recht gebruik durft te maken en dat negen maal op tien de jager juist de eigenaar zelf is van den grond. Eisch daarom een vereenvoudiging van de procedure voor herstel der jachtschade. Eisch de herziening van het strafwetboek ten opzichte der jachtmisdrijven"¹⁰⁵.

VI. 'The rule of law', de BWP en de plattelandsbevolking

Na het wetsvoorstel van Gustave Defnet uit 1895 dat uitdraaide op een sisser in de vorm van de mini-wetswijziging van 1900 zouden ook de ambitieuze voorstellen van de progressieve liberalen, de *Boerenbond*, de socialisten en Vlaams-nationalisten resulteren in de onbevredigende pachtwet van 7 maart 1929. De BWP gaf de verdediging van deze wettelijke weg niet op. Jules De Brouwere, de BWP-volksvertegenwoordiger uit Hamme, bemerkte in de kamerbijeenkomst van 4 april 1930 dat "het hoogdringend [is] dat er eene wet worde gemaakt welke de landbouwers tegen al deze wilde dieren beschermt, welke hun schade berokkenen op hun land. Men zal mij zeggen dat er nu een wet bestaat. Ja, maar die wet werd gemaakt in den tijd toen de kasteelheeren en grondeigenaars hier in de Kamer van volksvertegenwoordigers de meesters waren. Het zijn wetten van den ouden

103. EMIEL VAN DIEVOET (met medewerking van Jozef Rondou), *Wat eigenaar en pachter van ons pachtrecht behooren te weten*, Leuven, 1929, p. 43. 104. JOHN MARTIN, "The wild rabbit...", p. 262. 105. *Vooruit*, 6 december 1934.

tijd. Sindsdien is de democratischen geest hier binnengedrongen; er bestaat hier nu eene democratische meerderheid. De bestaande wet moet dus veranderen en gemoderniseerd worden, de noodwendigheid dringt zich daartoe op¹⁰⁶.

In de Kamerzitting van 18 februari 1936 haalde De Brouweres Zelzaatse partijgenoot Jozef Chalmet het katholieke wetsvoorstel uit 1926 opnieuw aan: "Sinds tien jaar spreken wij daarover en dringen wij aan op de herziening van de jachtwet, maar ook steeds te vergeefs. Wij hebben reeds verschillende voorstellen ingediend die maar blijven rusten in de kartons omdat de regeering er niet van wil. Intusschentijd wordt het aantal jachtdrama's steeds meer en meer onrustbarend. Als de heer Heyman minister was heb ik hem, bij mijne interpellatie over de uitsluiting der landarbeiders van de tegemoetkoming van het Nationaal Werklozenfonds er op gewezen dat de arbeiders in die omstandigheden om behoorlijk te kunnen leven verplicht waren ofwel te stelen, te smokkelen of te pensen"¹⁰⁷. De verdediging van *the rule of law* bracht met zich mee dat de BWP nooit volledig de kant koos van de wildstroker. Eind 1934 bemerkte Joris Hamers in zijn reportage dan ook dat "het jachtwachtersbaantje tenslotte al even-

min te benijden [was] als het pendersstielkje zelf. Beide zijn het gevolg van wantoestanden waartegen niet genoeg kan gestreden worden"¹⁰⁸. In de eerder aangehaalde kamerbijeenkomst van 18 februari 1936 hield Chalmet een pleidooi voor jachtwachters in dienst van de staat: "Waarom zouden wij het stelsel van Duitschland niet aannemen? Daar heeft men officieele jachtwachters, die hun wedden van den Staat ontvangen. Laten wij van de jachtwachters Staatsambtenaren maken, die zich niet alleen gelasten met de bewaking van het wild, maar ook van 't veld. Op die manier zou de jachtwachter een vrije man worden die er geen belang bij heeft om de boeren te judassen en jachtdrama's uit te lokken. Ook de wildschade zou op een andere manier kunnen geregeld worden. Door een bijzondere belasting op de pacht zou men er moeten toekomen een officieel fonds te vormen waaruit de wildschade zou worden betaald"¹⁰⁹. Een specifieke vorm van verstaatsing naar Duits voorbeeld zou enkele jaren later doorgevoerd worden tijdens de bezettingsperiode, wat echter een studieobject op zichzelf vormt¹¹⁰.

Als beleidspartij in de regering Van Zeeland I voegde de BWP de daad uiteindelijk bij het woord. Op 26 maart 1936 kwam de toenmalige BWP-minister van justitie Eugène Soudan

106. JULES DE BROUWERE, APC, 1929-1930, 4 april 1930, p. 1243-1244. **107.** JOZEF CHALMET, APC, 1935-1936, 18 februari 1936, p. 578-579. **108.** *Vooruit*, 6 december 1934. **109.** *Ibidem*, APC, 1935-1936, 18 februari 1936, p. 578-579. **110.** Hierbij kan verwezen worden naar de slechts weinig bestudeerde 'boerenwacht'. Zie opmerking Nico Wouters in zijn 'Oorlogsburgemeesters', noot 785 (NICO WOUTERS, *Oorlogsburgemeesters 40/44: lokaal bestuur en collaboratie in België*, Tiel, 2004, p. 676). Die instelling paste binnen het dirigistische landbouwbeleid tijdens de bezettingsjaren, onder meer aangestuurd door de Nationale Landbouw- en Voedingscorporatie onder leiding van *Boerenfronter* Piet Meuwissen. Algemener over de impact van de oorlogsperiode op de Europese landbouw, zie: PAUL BRASSLEY, YVES SEGERS & LEEN VAN MOLLE (eds.), *War, agriculture, and food: rural Europe from the 1930s to the 1950s*, New York, 2012, 268 p.

met een wetsontwerp ter aanpassing van de jachtwet van 1882. Het ontwerp hield een toevoeging aan de jachtwetgeving in over de toepassing van artikel 85 van het Strafwetboek van 1867 betreffende verzachtende omstandigheden. De bepaling maakte reeds deel uit van het oorspronkelijke BWP-wetsvoorstel omtrent de jachtwet uit 1895. In zijn striemend commentaar op het wetsvoorstel van Defnet had de katholieke rapporteur Auguste Delbeke in de Kamerzitting van 4 mei 1898 nog gemeld dat de toepassing van artikel 85 van het strafwetboek bij jachtmisdrijven ronduit een afschaffing van de jachtwet zou inhouden¹¹¹. Na ruim 40 jaar parlementaire vertegenwoordiging van de socialisten werd dit punt uit het oorspronkelijke wetsvoorstel van de BWP-pionier Defnet (1858-1904) alsnog gerealiseerd op aansturen van één van zijn opvolgers, de BWP-justitieminister Eugène Soudan. Het ontwerp kreeg op 30 december 1936 kracht van wet, waarop een aanzienlijke contraventionalisering mogelijk werd bij jachtmisdrijven met als bedoeling het gewelddadige karakter van de confrontaties tussen wildstropers en ordediensten te beperken. “Een menschenleven voor een konijntje” zou al gauw tot het verleden gaan behoren¹¹².

VII. Besluit

In de lijn van Jan Craeybeckx werd het strijdtoneel van de jacht in dit artikel voornamelijk benaderd vanuit de publieke vertogen die erover gevormd werden. Meer specifiek werd

gefocust op de wetgevende activiteit. De wetgever speelde zonder twijfel een mediërende rol bij de conflictueuze dynamiek tussen de diverse sociale groepen op dit strijdtoneel. Het gros van de bedrijven speelde zich evenwel af buiten het parlement. Reeds een twintigtal jaar voordat de BWP zich resoluut op het platteland ging richten in de context van de wetgevende verkiezingen van 1894 zagen we de toenemende spanningen tussen grondeigenaars en grondgebruikers al weerspiegeld in de wijziging aan de jachtwet in 1873 en de nieuwe jachtwet van 1882. Anders dan Craeybeckx had laten blijken, onderging de plattelandsbevolking haar lot niet lijdzaam in de jaren van de grote landbouwdepressie. Ook de West-Vlaamse gouverneur Ruzette wees er aan het einde van de jaren 1880 op dat de grote landeigenaars zich het mes op de keel lieten zetten door hun pachters. Vanuit een sociaal-historisch perspectief op vergelijkbare bronnen konden Craeybeckx' conclusies aldus in een ander licht geplaatst worden. Het was inderdaad zo dat de BWP-agitatie op het platteland weinig (electorale) vruchten afwierp. Hieraan kan evenwel geen apolitieke passiviteit van ‘de boeren’ gekoppeld worden. Veeleer was er sprake van een wederzijds onbegrip, van een ontoereikende afstemming van de uiteenlopende aspiraties van de stedelijke BWP en de plattelands politieke agitatie. Hierdoor kon de BWP zich op het platteland slechts moeizaam ontpoppen in haar gedaante als sociale beweging. Dit neemt niet weg dat de partij de agrarische kwestie in haar rollen als oppositie- en beleidspartij ter harte nam, zoals het

¹¹¹. *Pasinomie*, 1900, p. 175. ¹¹². Zeker toen de kunstmatige introductie van het myxoma-virus door de Franse bacterioloog Paul-Félix Armand-Delille in 1952 een epizoötie veroorzaakte die de konijnpopulatie in Noordwest-Europa zware klappen toebreacht tijdens het vervolg van de jaren 1950. PAUL BOURRIEU, *Le monde de la chasse. Chasser en Anjou au XXe siècle*, Rennes, 2011, p. 237-255.

wetsvoorstel van Defnet en de wetswijziging onder Soudan illustreerden. Met de nadruk op de 'lijdzaamheid' van de plattelandsbevolking trad Craeybeckx buiten het terrein van zijn artikel over *De agrarische depressie van het einde der 19de eeuw en de politieke strijd om de boeren*. 'Den guerilla-oorlog der pensjacht' die het onderwerp vormde van Joris Hamers *Vooruit*-reportage uit 1934 maakt immers deel uit van de politieke strijd van de boeren, en kan niet gereduceerd worden tot een 'mineur, maar niettemin bij de propaganda vaak geciteerd punt' – zoals Craeybeckx in 1974 aangaf. Met dit artikel werd aangetoond hoe sterk het thema van de jacht verankerd was binnen verschuivende sociale machts- en eigendoms-

verhoudingen tijdens de periode 1894-1936. De geschiedenis van de bijhorende 'strijd van de boeren' dient echter nog geschreven te worden. Hierbij moet vermeden worden dat het veeleer *top-down* perspectief van Jan Craeybeckx ingewisseld wordt voor een even beperkte *view from below* (cf. de kritiek van Dipankar Gupta op het werk van James Scott). De wisselwerking tussen de uiteenlopende actoren en praktijken op de diverse conflict-fora (*the weapons of the weak, the not-so-weak and the strongest*) dient centraal te staan. Een inwisseling van de klassieke politiek-historische benadering van Craeybeckx door een 21ste-eeuwse sociaalhistorische benadering kan hierbij richtinggevend zijn.

DIETER BRUNEEL (°1993) studeerde in juli 2015 af als master in de Geschiedenis (Universiteit Gent). In zijn masterscriptie bestudeerde hij rurale eigendomsmisdrijven in het gerechtelijk arrondissement Brugge tijdens de periode 1840-1890. Sinds oktober 2016 is Bruneel als onderzoeksassistent verbonden aan de Vakgroep Geschiedenis van de Universiteit Gent. Hij bereidt een doctoraatsonderzoek voor bij Eric Vanhaute en Antoon Vrints met als projecttitel 'The contentious politics of use-rights in the Southern Netherlands (Belgium), 1750-1900'. Specialisatiegebied: sociale geschiedenis van het (ge)recht en het platteland.